

PhDr. Jiří Starý, Ph.D.
Ústav germánských studií
Filosofická fakulta
University Karlovy v Praze

Posudek k diplomové práci

Marianna Gorroňová:
Zlaté fólie - ikonografická a náboženská analýza
Husitská teologická fakulta
Universita Karlova v Praze
2011

Téma a závěry práce

Skandinávské zlaté fólie (*guldgubber*) představují specifický badatelský problém: na jednu stranu se jedná o pramen poměrně bohatý (přes dva a půl tisíce nálezů), spolehlivě datovatelný do předkřesťanských epoch (doba vikinská či dokonce doba vendelská), navíc materiál ikonografický, což mu vzhledem ke sporadicitě ikonografických pramenů na poli staroseverského náboženství dodává obzvláště vysokou hodnotu. Na druhou stranu patří fólie mezi jedny z nejhůře interpretovatelných artefaktů: absence runových nápisů a symbolických atributů, stejně jako zlomkovitá povaha soudobých literárních dokladů činí ze zlatých fólií závažný badatelský problém. Právě proto je v mezinárodním vědeckém diskurzu fóliím v posledních desetiletích věnována zvýšená pozornost. To bohužel neplatí pro české vědecké prostředí, v němž je tak předkládaná diplomová práce víceméně průkopnickým počinem.

V první kapitole své práce diplomantka shrnuje obecnou nálezovou situaci ve Skandinávii a možné jižní (římské) vlivy na skandinávskou uměleckou produkci. V první kapitole podrobně popisuje nálezovou situaci zlatých fólií a jejich staršího pangermánského pendantu - zlatých brakteátů, stejně jako jejich nejobvyklejší interpretace. Důraz je přitom kladen na tenzi mezi náboženskou a profánní interpretací brakteátů a fólií a to jak na rovině funkční (užití brakteátů) tak ikonografické (vyobrazené postavy). Ve třetí kapitole se pak obrací k hlavnímu tématu své práce - interpretaci pěti fólií nalezených v domě vládce v Borgu na Lofotech. Ve čtvrté kapitole pak znovu shrnuje dosažené výsledky a obhájuje svůj hlavní závěr: brakteáty z Borgu jsou různého geografického původu a i jejich ikonografický obsah a funkce jsou různé. Na základě absence božských atributů je však možno dojít k závěru, že postavy nezobrazují bohy a výjevy z mýtů, nýbrž scény z pozemského života (vládce a jeho choť,

milostné scény) a jejich role byla mocenská či kultovní.

Obsahová stránka práce

Jak již bylo řečeno, je práce v českém prostředí ojedinělá a otevírá téma v českém badatelském diskurzu zcela nové. Vyzdvihnout je třeba zejména pečlivé zmapování badatelské literatury v angličtině, němčině i skandinávských jazycích, o to záslužnější díky tomu, že se v naprosté většině jedná o literaturu v Čechách nedostupnou. Diplomantka je dobře obeznámena s vědeckou diskusí o zlatých fóliích, od průkopnických prací Karla Haucka až po nejsoučasnější práce evropských badatelů. Její závěry jsou podloženy citovanou literaturou i vlastními argumenty a (ač by s nimi řada současných badatelů jistě nesouhlasila), jsou výsledkem pečlivého studia ikonografického i sekundárního materiálu.

Současně však nelze přehlédnout, že některé myšlenky práce nejsou dotaženy do konce a nutně by potřebovaly doplnění. To se na prvním místě týká vztahu mezi vyobrazeními na brakteátech a či fóliích a představami známými ze staroseverských literárních textů. Toto spojení diplomantka na několika místech odmítá, je ale otázka zda právem, neboť její argument, že se jedná o texty zapsané až ve 12. a 13. století ob stojí jen stěží. Pro vztah literárních textů k brakteátům totiž nehraje doba jejich zápisu prakticky žádnou roli: jejich znalost ještě dlouho do středověku nestála na četbě rukopisů, ale na živé orální tradici a pro skutečně kritické zhodnocení vztahu mezi literárním a ikonografickým materiálem hraje podstatně větší roli otázka doby *vzniku* těchto děl. Právě tuto otázku ale diplomantka úplně opomíjí a dobu vzniku neuvádí ani u děl, u nichž je poměrně jistá (*Výčet Háleygjovců* Eyvinda Finnssona či *Sága o Hákonu Dobrém* Snorriho Sturlusona).

Je jistě pravdou (a žádný badatel to nikdy nezpochybňoval), že některé památky staroseverské literatury mohly být při svém zápisu ve 13. st. ovlivněny soudobou kulturou křesťanského středověku (s. 32). Jenže otázku opět nelze takto paušalizovat: již z povahy různých severských literárních žánrů vyplývá, že v některých případech mohl být křesťanský vliv patrný (ságy - tj. prozaická literatura - zejména některé typy ság) zatímco jinde ho lze prakticky vyloučit (skaldská poesie). K tomu přistupuje obsahové hledisko. Lze si opravdu jen těžko představit, jak by mohly být křesťanskou inovací popis námluv boha Freye u tursyně Gerd v eddické *Skírniho cestě*, naplněné otevřenými erotickými narážkami a milostnou magií.¹ Právě analýza staroseverských textů by přitom mohla silně přispět k potvrzení závěrů práce, mj. průzkumem toho jak jsou zobrazování vládců v dochovaných literárních textech (eddické písně, skaldské básně,

1. Zcela mylná je potom otázka, zda v době vzniku fólií (tj. doba vikinská a doba vendelská) vzývání ti bohové, s nimiž se setkáváme v literárních pramenech (s. 32). Ač se mohly představy o božích a lidský vztah k nim proměnit, svědčí toponomastika, onomastika a epigrafika u hlavních bohů poměrně jasně o kontinuitě náboženského kultu od doby vendelské po dobu vikinskou.

ságy). Jsou v nich při popisu vládců akcentovány tytéž motivy, jež vidíme i na fóliích (vlasy, oči, plášť)?

Druhý moment práce, který by zasloužil podrobnějšího rozboru je dichotomie posvátného a profáního. Opozice světského obsahu a náboženské funkce bohužel není v práci nijak podrobněji rozebrána, ač dosažené závěry tuto otázku čtenáři přímo vnucují: Jednalo-li se o čistě profánie vyobrazení, jak mohlo být používáno v kultu? Taková otázka je o to závažnější, že staroseverská kultura obsahovala celou řadu fenoménů, jejichž pozice na ose posvátné - profánní byla obdobně dvojznačná (poezie, právo atd.)

Formální stránka práce

Práce je přehledně a jasně strukturována, její výsledky jsou jasně shrnuty v závěru jednotlivých kapitol a celkově pak znovu v závěru práce. Přesto lze formální stránce práce mnohé vytknout. Dost závažná pochybení nalezneme opět v práci s pramennými texty: u většiny z nich není uveden autor a ve skrovné *Primární literatuře* v závěru práce bychom ho též marně hledali. Při interpretaci fólií se často odkazuje na jednotlivé literární památky, aniž by byl ocitován jejich text a udán přesný odkaz. Zejména v případě řady do češtiny přeložených děl by přitom ocitování pramene či přesný odkaz na něj nedal takovou práci, aby to ospravedlnilo přebírání odkazů z druhé ruky, které navíc českému čtenáři dost zkomplikuje přístup k citovanému dílu. Tak je v práci uvedeno (s. 41), že se vyobrazení na brakteátu "může vztahovat k příběhu popisovaném (sic!) ve *Skírniho cestě*, kde se dle Finbogové po skončení příběhu Gerda obejmě s Freyem při jejich setkání a natáhnou k sobě ruce". O dva odstavce později následuje odkaz na čtyřicetistránkový oddíl magisterské práce Liisy Rávná-Finbogové, obhájené roku 2010 na Univerzitě v Oslu. Takový odkaz lze jen ztěží dohledat a naprosto nic by nebránilo odkázat přímo na text básně (*Skm* 39,6, 41,6), v němž by si navíc mohl zvědavý čtenář snadno ověřit, že tvrzení tak úplně neodpovídá pravdě: na místě se mluví pouze o tom, že Gerd dává vyslanci Skírniimu příslib, že se ve stanovené lhůtě bude s Freyem "těšit rozkoší" (*unna gamans*). O setkání, objímání a natahování rukou ani slova.

V některých případech navíc odkaz na primární a sekundární prameny vůbec chybí, viz např. "dle Muncha byly uloženy záměrně jako obětiny uvnitř domu" (s. 42), "severní roh pokoje mohl být dle Ljøsneho posvátným místem" (*ibidem*) či "Maneringová tvrdí" (s. 32). Pokud by si chtěl čtenář i přesto zmiňované názory dohledávat, nebude mít lehkou práci: bibliografie obsahuje ne méně než tři práce Gerda Stamsø Muncha, od Ljøsneho a Maneringové naproti tomu není uvedena jediná.

První dva odkazy navíc demonstrují další slabé místo diplomantčiny práce se sekundárními prameny: často zmiňuje badatelská stanoviska, aniž by uvedla, které

argumenty mluví pro ně a které proti nim.² Na řadě míst se tak text proměňuje v prostý výčet hypotéz, jejichž platnost nemá čtenář příliš velkou šanci posoudit (viz např. s. 36-7). To často nečiní ani sama diplomantka, viz např. pasáž z kapitoly *Shrnutí dosažených výsledků*: "Z pohledu kultu jsou brakteáty nejčastěji interpretovány jako předměty cirkulující mezi válečníky a mezi běžnými lidmi na oslavách či svatbách, jako platidla v obchodních transakcích a amulety v osobním majetku žen, jako obětiny vložené do země pro soulad s nadpřirozenými silami či proti jejich útoku, jako úschova brakteátů před jejich zničením či jako dary válečníků pro své zesnulé ženy" (s. 53).³ Zlepšení by zasluhovala i stylistická rovina práce, viz např. "ráda bych se věnovala [...] důrazu na vliv Římské říše" místo "ráda bych zdůraznila" (s. 55) apod.

Hodnocení

Práce lze hodnotit jako znamenitou z hlediska badatelského: shromáždění ikonografického i sekundárního materiálu a jeho analýza jsou na dostatečné výši a závěry práce by po úpravách jistě bylo žádoucí publikovat v některém z českých archeologických periodik. Hůře je na tom schopnost kritického odstupu od vědeckého diskursu a přehlednost jeho prezentace. Z tohoto důvodu práci **navrhuji přijmout k obhajobě a hodnotit známkou velmi dobře.**

PhDr. Jiří Starý, Ph.D.

2. Viz např. místo, kde se mluví o interpretaci postav na fóliích jako tanečníků (s. 33): "I pro Becka je tanec důležitý k otevření boje či rituálu anebo se mohlo jednat o námluvy. Jednalo-li se o rituál, mohli lidé vzývat pro ochranu například ženská božstva jako byly *dísy*." Proč by se v těchto případech mělo jednat o tanec rituální či válečný, a proč by lidé měli v zobrazeném rituálu vzývat právě *dísy* zůstává záhadou.

3. Srv. obdobnou pasáž o fóliích na s. 54.